

Nr 141.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ytterligare statsunderstöd till Hornborgasjöns sjösänkingsföretag; given Stockholms slott den 26 februari 1931.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlatande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

B. v. Stockenström.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari 1931.

Närvarande:

Statsministern **EKMAN**, ministern för utrikes ärendena friherre **RAMEL**, statsråden **GÄRDE**, **HAMRIN**, **VON STOCKENSTRÖM**, **STADENER**, **GYLLENSWÄRD**, **LARSSON**, **HOLMBÄCK**, **HANSÉN**, **RUNDQVIST**.

Departementschefen, statsrådet von Stockenström anför:

Den 31 december 1903 beviljade Kungl. Maj:t under de i kungörelsen den 14 juni 1901 stadgade villkor lån från odlingslånefonden med 257,000 kronor till ett företag, avseende sänkning av Hornborgasjön i Skaraborgs län i och för torrläggning av mark, hörande till sjön angränsande fastigheter. Odlingslånet blev sedermera, efter det flera sökande kommit till, höjt med 15,000 kronor, men reducerades åter i anledning av änd-

ring med avseende å vissa broar, så att detsamma slutligen utgjorde 269,930 kronor, fördelade i två län, det ena å 255,040 kronor och det andra å 14,890 kronor. Enligt upprättade amorteringsplaner skall det större lånet vara till fullo inbetalat år 1937 och det mindre lånet år 1944.

I proposition till 1930 års riksdag, nr 191, hemställde Kungl. Maj:t, att riksdagen ville medgiva, att till sänkningsföretaget finge anvisas statsbidrag från statens avdikningsanslag med 350,000 kronor.

Sedan riksdagen bifallit propositionen (skr. nr 230/1930), har Kungl. Maj:t den 3 juli 1930 anvisat statsbidrag till företaget från nämnda anslag med sagda belopp, 350,000 kronor, därvid Kungl. Maj:t tillika förordnat, att bidraget skulle användas till betalande av företagets löpande gäld och sålunda till gäldande av skulder till banker och andra enskilda långivare, ävensom att vid denna likvid, som skulle verkställas genom statskontoret, skulle ligga till grund av arbetsstyrelsen för företaget uppgjord, av länsstyrelsen i Skaraborgs län godkänd förteckning över företagets nyssnämnda skulder, samt att för bidragets åtnjutande i tillämpliga delar skulle gälla bestämmelserna i kungörelsen den 11 juni 1926 (nr 257) angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag.

Nu föreligger till Kungl. Maj:ts prövning en framställning den 11 maj 1930 från Hornborgasjöns sänkningsförening, i vilken skrivelse föreningen anhåller att, mot av statskontoret godkänd borgen, för företaget erhålla ett räntefritt lån ur undsättningsfonden å 50,000 kronor, att inbetalas med 25,000 kronor år 1938 och återstoden år 1939.

Innan jag närmare ingår på denna ansökan, torde jag få redogöra för vad tidigare i ärendet förevarit.

Ifrågavarande sjösänkningsföretag planlades vid en i enlighet med bestämmelserna uti 1879 års dikningslag handlagd, den 30 september 1902 avslutad laga syneförrättning. Av det planerade företaget beräknades båtnad vinnas för 1,565 hektar åker och för omkring 400 hektar äng, varjämte beräknades, att båtnad skulle vinnas för annan mark, landvinningar häri inberäknade, till en areal av 1,725 hektar. Den sammanlagda arealen mark, som beräknades erhålla båtnad av företaget, uppgick sålunda till cirka 3,700 hektar. Denna mark hör till icke mindre än omkring 200 fastigheter. Förslaget innebar en upprensning, rätning och utvidgning av avloppet från sjön samt vidare upptagande av ett huvudavlopp genom sjön och biavlopp till detta. Kostnaderna beräknades till 355,766 kronor, inbegripet jordersättningar och förrättningskostnader. Sammanlagda värdet å båtnaden beräknades till omkring 600,000 kronor. Sedermera verkställdes av förrättningsmannen lantbruksingenjören G. Sjöberg år 1921 ny uppskattning av båtnaden, vilken därvid beräknades till något över 700,000 kronor. Nuvarande lantbruksingenjören i länet Sven Hallin har efter verkställd undersökning förklarat sig anse, att den upprättade kalkylen angående båtnaden var försiktigt uppgjord. Av den beräknade båtnaden belöpa 72.35 procent å fastigheter, vilkas ägare er-

hållit odlingslån, samt 4.02 procent å i allmän ägo varande jord. Ägare av fastigheter, å vilka belöpa 15.87 procent av båtnaden, hava i enlighet med då gällande bestämmelser av sagt sig båtnaden av företaget. Från dessa delägare har förty jord utbrutits (s. k. vinstjord).

Företaget igångsattes år 1903. Olika svårigheter uppstodo emellertid vid arbetenas utförande. Till att börja med avsågs, att arbetena skulle utföras på entreprenad. Antagna entreprenörer visade sig emellertid mindre lämpliga och måste därför efter längre eller kortare tid avskedas. Härigenom försenades och fördrades arbetet, vartill jämväl bidro upprepade arbetsinställelser och blockader. Arbetet utfördes slutligen av sjösänkingsföretagets styrelse under ledning av anställd arbetschef. Arbetet synes i huvudsak hava fullbordats år 1912. Slutligen godkänt av lantbruksstyrelsen blev detsamma emellertid först år 1919.

Enligt en av ledamoten i styrelsen för sjösänkingsföretaget domänintendenten B. Ekberg för åren 1898—1928 upprättad sammanställning ur företagets räkenskaper hava kostnaderna för själva företaget, däri inberäknade förrättningskostnaderna, uppgått till 470,669 kronor 53 öre. Detsamma hava således överstigit de beräknade kostnaderna med ungefär 100,000 kronor, vilket torde vara beroende dels på förut berörda arbetssvårigheter och dels på förhöjda arbetspriser. De med anledning av företaget uppkomna kostnaderna för delägarna stanna emellertid ingalunda vid ovannämnda belopp å 470,669 kronor 53 öre. Därtill komma, enligt Ekbergs sammanställning, dels lantmäterikostnader, dels rättegångskostnader och dels räntekostnader, uppgående enligt sammanställningen till respektive 24,023 kronor 13 öre, 69,345 kronor 59 öre och 486,185 kronor 59 öre.

Företagets ekonomiska ställning är i mycket en följd av förhållandet mellan sjösänkingsföretaget och ägarna av vattenverk vid Hornborgasjöns avloppså Fljan. Till den av Sjöberg handlagda syneförrättningen blevo dessa vattenverksägare icke kallade. Detta föranledde vattenverksägarna att år 1910 ingå till länsstyrelsen med begäran om förbud mot företagets utförande, vilken begäran emellertid icke bifölls. Vattenverksägarna anhängiggjorde då rättegång mot företaget, och genom dom den 3 december 1920 förklarade Kungl. Maj:t, att synemännens utlåtande vore utan all verkan mot vattenverksägarna. I ny rättegång yrkade därefter vattenverksägarna vid Västerbygdens vattendomstol, att företaget måtte åläggas återställa Hornborgasjöns utlopp i det skick, vari detsamma befanns före vidtagandet av sänkingsåtgärderna, eller vidtaga andra åtgärder, varigenom avrinningen skulle så regleras, att skada icke bleve tillfogad vattenverksägarna. Genom dom den 9 juni 1928 fann vattendomstolen vissa åtgärder av sistnämnda slag böra vidtagas. Vattenöverdomstolen, dit malet å ömse sidor fullföljdes, fastställde genom dom den 28 januari 1930 i stort sett vattendomstolens dom. Efter missnöjesanmälan från såväl sjösänkingsföretagets styrelse som en del vatten-

verksägare är målet för närvarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning. De åtgärder, som enligt vattenöverdomstolens dom böra vidtagas beträffande företaget torde, därest de komma till utförande, avsevärt minska den av Sjöberg vid hans senaste uppskattning beräknade båtnaden av företaget. Då underdomstolarnas domar endast innefatta principiella uttalanden, kommer målet, sedan Kungl. Maj:ts dom fallit, att ånyo upptagas vid vattendomstolen. Det kan därför och då sedermera ytterligare återstår frågan om ersättning för skada och förlust för vattenverksägarna, dröja ännu många år, innan rättsliga avgöranden föreligga beträffande samtliga mellanhavanden mellan sjösänkingsföretaget och vattenverksägarna.

Beträffande beskaffenheten av till företaget hörande avlopp anfördes vid den föredragning, som föregick avlåtandet till föregående års riksdag av omförmälda proposition, av chefen för jordbruksdepartementet bland annat följande.

Enligt lämnade uppgifter syntes själva huvudavloppet från Hornborgasjön vara väl bibehållet. Detsamma gällde även huvudtilloppet genom Hornborgaån. Däremot vore i sjön upptagna avlopp (s. k. kanaler) så gott som fullständigt igenslammade. Detta berodde givetvis på, att desamma icke vederbörligen underhållits, varjämte såsom en bidragande orsak torde kunna framhållas, att desamma åtminstone delvis icke från början erhållit lämplig sträckning eller lämpliga dimensioner. Kostnaden för upptagandet av de erforderliga avloppen i sjön torde emellertid icke behöva bli synnerligen avsevärd. Densamma hade beräknats till ungefär 20,000 kronor. När avloppen en gång blivit upptagna, måste de emellertid årligen underhållas. Företaget syntes därför böra anskaffa ett mudderverk med tillhjälp av vilket varje år avloppen i sjön borde hållas i vederbörligt skick. Förklaringen till att icke avloppen i sjön vederbörligen underhållits torde — förutom att desamma delvis icke hade lämplig sträckning — vara att finna däri, att man inför det av vattenverksägarna framställda påståendet om skyldighet att återställa sjön i förutvarande skick icke ansett sig böra nedlägga ytterligare kostnader på företaget. Följden av att avloppen i sjön fått igenslammats hade blivit, att numera endast en ringa del av beräknad båtnad vunnas av företaget. Lantbruksingenjören Hallin hade gjort en överslagsberäkning, enligt vilken båtnaden för närvarande endast kunde uppskattas till ungefärligen 275,000 kronor. Denna båtnad vunnas egentligen för mark, belägen vid avloppet från sjön och vid Hornborgaån. Den andra marken hade numera knappast någon båtnad av företaget. Uppenbarligen var förhållandet under de närmaste åren efter företagets fullbordande ett annat. Under denna tid vidtogos också en del åtgärder av ägare till av företaget beroende mark för tillgodogörande av den båtnad, som beräknades vinnas av företaget, såsom upptagande av särskilda egna avlopp och av diken m. m. Dessa åtgärder hade numera fullständigt avstannat.

Enligt en genom styrelsens för företaget försorg upprättad sammanställning, vilken hänför sig till den 31 december 1929, uppgingo vid nämnda tid företagets skulder — däri dock icke inberäknat kvarvarande skuld å odlingslånen, för vilka de enskilda delägarna hava att svara var

för sig — till, efter avdrag av några mindre tillgångar, ett belopp av 498,668 kronor 44 öre. Häremot svarade en tillgång bestående av jord, som utbrutits från de delägare, vilka av sagt sig båtnaden. En del av denna jord hade försålts, men den väsentligaste delen var ännu kvar i företagens ägo. Värdet av den kvarvarande jorden beräknades av styrelsen till ungefär 111,500 kronor. Skulderna utgjordes väsentligen av lån hos olika bankinrättningar, nämligen hos Skaraborgs läns sparbank omkring 95,000 kronor, hos aktiebolaget jordbrukarbanken omkring 100,000 kronor och hos aktiebolaget svenska handelsbanken något över 300,000 kronor. Å lånet hos sparbanken betalades ränta efter 5½ procent och å de övriga lånen efter 6½ procent. Till säkerhet för lånen hade borgen tecknats av flera utav delägarna i företaget, varjämte för lånet hos handelsbanken även lämnats realsäkerhet.

Företagens styrelse har vid upprepade tillfällen hos Kungl. Maj:t gjort framställningar angående ingripande från statens sida för bringande av hjälp åt företaget genom anslag eller räntefria lån eller i annan form. Sådana framställningar gjordes i skrivelser den 8 maj 1922, den 25 januari 1923, den 28 december 1925 och den 30 december 1926. I brist på närmare utredning rörande sänkningsföretagens allmänna läge hade dessa framställningar ännu icke av Kungl. Maj:t slutligen avgjorts, då vid 1928 års riksdag i båda kamrarna väcktes motion om ett räntefritt lån till företaget å 350,000 kronor. I utlåtande över dessa motioner framhöll jordbruksutskottet (utlåtande nr 59/1928), att i ärendet vitsordats, att Hornborgasjöns sänkningsförening befunne sig i allvarligt ekonomiskt trångmål. Utskottet anförde vidare, att det syntes utskottet stå klart, att vederbörande lantbruksingenjör vid handläggningen av det honom anförtrodda uppdraget beträffande sjösänkningsföretaget icke iakttagit den omsorg och grundlighet, som varit påkallad. Å andra sidan torde, enligt utskottet, föreningen kunna läggas till last att icke hava i tid verkställt erforderlig utdebitering. Utskottet förklarade sig givetvis icke förbise det allvarliga läge, vari en ej obetydlig del av befolkningen uti ifrågavarande bygd skulle råka i händelse av ett sänkningsföreningens ekonomiska sammanbrott och kunde därför icke undgå att räkna med möjligheten av ett statens ytterligare understödande av företaget. Då emellertid oklarhet rådde beträffande företagens allmänna läge, återbetalningsförmåga m. m., samt olika uppfattningar gjorts gällande i fråga om sättet för anskaffande av medel till ett eventuellt låneunderstöd, ansåg utskottet sig för det dåvarande icke kunna tillstyrka något ytterligare statsunderstöd. Utskottet hemställde emellertid, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt verkställa den närmare utredning, som påkallades för ett fullständigt klarläggande av de förhållanden med avseende å Hornborgasjöns sänkningsföretag, vilka kunde anses vara av avgörande betydelse för ett ställningstagande till frågan om ytterligare statsunderstöd till nämnda före-

tag, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Sedan utskottets utlatande godkänts av riksdagen, tillkallade chefen för jordbruksdepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande vattenrättsdomaren greve H. A. Hamilton och f. d. lantbruksingenjören A. V. Nordin att biträda vid verkställandet av den av riksdagen ifrågasatta utredningen, därvid tillika borde undersökas möjligheterna av en uppgörelse i den pågående rättegången mellan sänkningsföretaget och ägarerna av vattenverk vid Flian.

Vid 1929 års riksdag väcktes åter motioner angående bidrag från statens sida åt sänkningsföretaget i form av ett räntefritt lån å 350,000 kronor. Enär den igångsatta utredningen i ämnet emellertid då ännu icke hunnit slutföras, hemställde jordbruksutskottet, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, vilken hemställan godkändes av riksdagen.

Uti en den 4 februari 1930 dagtecknad skrivelse avgävo därefter *förenämnda utredningsmän* redogörelse för föreliggande förhållanden beträffande sjösänkingsföretaget. I fråga om uppkomna kostnader för företaget och företagets ekonomiska ställning i övrigt anförde de bland annat följande.

Lantmäterikostnaderna hade uppkommit med anledning dels därav, att skiften måste verkställas för bestämmande av de olika hemmanens och byarnas gränser i själva sjön i och för fastställande av deras andelar i uppkommande landvinningar, och dels därav, att med avseende å delägare, som av sagt sig båtnaden av företaget — dessa representerade 15.87 procent av beräknad båtnad — jord måste utbrytas i ersättning för den båtnad, de beräknats vinna. Rättegångskostnaderna hade till en del uppkommit i rättegångar, som uppstått med anledning av det sätt, varpå företaget utförts, ävensom i vissa fall, då det varit tveksamt huruvida skyldighet föreläge för någon att gälda bidrag till företaget m. m. dylikt, men vore dock till allra väsentligaste delen beroende på sjösänkingsföretagets rättegångar mot vattenverksägarna i Flian. Anmärkas kunde härvid, att knappast någon tvekan syntes föreligga därom, att sjösänkingsföretaget komme att bliva pliktigt att uti pågående rättegång mot vattenverksägarna utgiva ett högst avsevärt belopp till vattenverksägarna (av utredningsmännen beräknat till cirka 40,000 kronor) ävensom att, därest rättegången komme att fortsätta, ytterligare ej obetydliga kostnader måste beräknas uppkomma. Beträffande slutligen räntekostnaderna, så vore det ju synnerligen anmärkningsvärt, att desamma kunnat uppgå till ett så betydande belopp. Detta vore uppenbarligen väsentligen beroende på det sätt, varpå företaget av styrelsen finansierats, varjämte kanske finge påpekas, att företaget tidvis fått betala mycket höga räntor å erhållna lån (räntan hade sålunda under någon tid utgjort ända till 8 1/2 procent). Beträffande finansieringen av företaget finge framhållas, att detta ända till år 1923 skett praktiskt taget med användande av — förutom erhållet odlingslån — på annat håll upplånade medel. Intill denna tid hade således praktiskt taget icke några utdebiteringar skett på delägarna i företaget. Detta förfaringsätt från styrelsens sida

hade varit föremål för mycket klander; och det kunde också med visst fog göras gällande, att styrelsen härutinnan icke iakttagit den omtanke som vederbort. Utan att vilja försvara styrelsens ifrågavarande förfarande ansåge sig utredningsmännen emellertid böra omnämna vissa förhållanden, som gjorde det förklarligt, att styrelsen handlat på sätt som skett. Härför erfordrades en något mera ingående redogörelse för företagets finansiering. Till att börja med hade genom utbekommande av beviljade odlingslån fullt tillräckliga medel funnits för bestridande av förekommande kostnader. Vid sådant förhållande kunde det ju synas naturligt, att icke några utdebiteringar verkställdes, ehuru givetvis riktigare varit att redan tidigt verkställa utdebiteringar i mindre poster på de delägare, som icke erhållit odlingslån, då ett motsatt förfarande ju innebure ett gynnande av dessa delägare på de lånesökande delägarnas bekostnad. Behov av ytterligare medel uppkom år 1910, och beslöts då att å icke-lånesökande delägare utdebitera 60 procent av för dem beräknad kostnad. Av dessa delägare, vilka tillhoppa representerade 27.63 procent av beräknad båtnad, avsåg sig då delägare, representerande 15.87 procent av båtnaden, i enlighet med då gällande bestämmelser båtnaden av företaget. Från dessa delägare kunde således icke erhållas några kontanta belopp, utan skulle i stället jord från dem utbrytas, något som också sedermera skett. Härefter återstodo delägare representerande 11.78 procent av båtnaden. Härav utgjordes 4.72 procent av samfälligheter, från vilka icke kunde erhållas bidrag förrän genom skiftesförrättningar blivit bestämt, till vilka skifteslag och hemman desamma hörde. Av återstående 7.06 procent belöpte 4.02 procent å i allmän ägo varande jord (kronohemman och ecklesiastika hemman). Styrelsen gjorde framställning om utbekommande av på dessa hemman utdebiterat belopp men erhöll, enligt vad det uppgäves från länsstyrelsen, det uppenbarligen icke riktiga meddelandet, att beloppen kunde utbetalas först efter det företaget vederbörligen avsynats, med vilket besked styrelsen lät sig åtnöja. Härefter återstodo endast delägare representerande 3.69 procent av båtnaden. Av dessa inbetalades ett belopp av sammanlagt 1,504 kronor 72 öre. Denna år 1910 beslutade utdebitering lämnade således ett mycket nedslående resultat. Styrelsen beslöt härefter, efter vad det uppgäves på inrådan av Sjöberg, att icke verkställa någon ny utdebitering, förrän företaget fullbordats och avsynats och därefter föreskriven ny uppskattning av båtnaden skett. Att ett sådant beslut vid denna tidpunkt fattades, syntes också naturligt och även försvarligt. Man syntes nämligen då hava haft all anledning antaga, att företaget skulle vara fullbordat inom den närmaste tiden. Naturligen hade det då syntts lämpligt att få alla förhållanden fullt uppklarade på en gång. För ett eller två år, som man väl då ansåg sig behöva räkna med, kunde ju icke räntekostnaderna bliva så avsevärda. Tiden för arbetets fullbordande och slutliga avsynande och godkännande blev emellertid i hög grad fördröjd. Ehuru föreskrivna arbeten syntes till all väsentlig del hava varit slutförda under 1912, hade således anhållan om företagets slutliga avsynande skett först år 1915. Därefter hade av respektive synemän olika kompletteringsarbeten föreskrivits. Att det slutliga godkännandet fördröjts ända till slutet av 1919 torde emellertid knappast kunna läggas styrelsen till last. Härefter hade ny uppskattning av båtnaden verkställt, och först därefter hade slutlig längd angående delägarnas olika bidragsskyldighet kunnat upprättas och odlingslånen kunnat fördelas å vederhörande fastigheter. Därefter skedde så 1922 utde-

bitering på delägarna. Vid denna tidpunkt uppgick emellertid företags låneskuld (oberäknat odlingslånen) till ett så stort belopp som ungefärligen 580,000 kronor. Att en så stor skuld kunnat uppkomma var naturligen väsentligen beroende på att företaget ända sedan år 1910 finansierats uteslutande medelst låns upptagande och att därvid mycket höga räntor måst erläggas. En bidragande orsak hade emellertid också varit att, då någon fördelning av odlingslånen icke kunnat verkställas, företaget måst självt inbetala räntor och annuiteter å odlingslånen. Det syntes med fog kunna läggas styrelsen till last, att icke styrelsen, då styrelsen märkte huru företagets skuldbörda på detta sätt kraftigt ökades år efter år, dock beslöt sig för att omedelbart göra en utdebitering, vilken ju då icke behövt inskränkas att avse allenast sådana delägare, som icke erhållit odlingslån. En särskild anledning härtill hade uppenbarligen utgjort den vid denna tid rådande högkonjunkturen för jordbruket. Säkerligen hade det icke då mött några svårigheter att av delägarna utfå avsevärda belopp. Förklaringen till att så ej skett hade naturligen varit, att styrelsen alltjämt utgått från att endast en helt kort tid kunde återstå, innan en slutgiltig uppskattning av företagets båtnad kunde ske och slutgiltig utdebitering verkställas. År 1923 verkställdes så, såsom nämnts, utdebitering å delägarna, vilken utdebitering kunde betecknas såsom avsevärd. Det utdebiterade och influtna beloppet uppgick nämligen till sammanlagt 335,902 kronor 93 öre. Av den upprättade uppbördslängden framginge icke fullt klart vilka principer, som följts vid upprättande av densamma. Man syntes emellertid hava på sådana delägare, som erhållit ordningslån, utdebiterat av företaget guldna annuiteter till och med år 1921 och dessutom ett avsevärt s. k. räntebelopp. Huru detta sistnämnda beräknats framginge icke av uppbördslängden, men hade det uppgivits, att härvid tillämpats en procentsats av 7 procent. Att räntesatserna måste varit ganska betydande framginge av längden, därutinnan exempelvis kunde nämnas att, under det att för Stora Bjurums egendom sammanlagda beloppet av på egendomen belöpande annuiteter utgjorde 39,509 kronor 9 öre, det utdebiterade räntebeloppet uppgick till 21,070 kronor 3 öre. Å delägare, som icke erhållit odlingslån, torde hava utdebiterats mot odlingslånen svarande belopp och därjämte vissa räntebelopp. Att vid denna tid, då lågkonjunktur för jordbruket inträtt, svårigheter förelegat för många delägare att anskaffa utdebiterade belopp torde vara otvivelaktigt. Enligt vad uppgivits hade många delägare måst upptaga lån, vilka de ännu hade att förränta och amortera. Då de dessutom hade att förränta och amortera odlingslånen, vore deras ekonomiska ställning säkerligen mindre god, därutinnan också finge erinras därom att de på grund av rådande förhållanden icke för närvarande hade någon nämnvärd nytta av företaget. Delägarnas svåra ekonomiska ställning hade uppenbarligen varit anledningen till att styrelsen icke ansett sig kunna verkställa nya utdebiteringar, vilket ju varit erforderligt för nedbringandet och slutliga gäldandet av företagets skuld. Nya utdebiteringar hade emellertid verkställts under åren 1928 och 1929, vardera å cirka 30,000 kronor. Att härvid mött svårigheter att utbekomma utdebiterade belopp vore tydligt. Vid 1929 års slut förefunnos således oguldena, utdebiterade belopp å tillhoppa 7,937 kronor 54 öre.

Såsom av vad ovan anförts framginge vore företagets ekonomiska ställning mycket bekymmersam. Endast räntorna å banklånen uppginge årligen till över 30,000 kronor, vartill givetvis måste komma en del ytter-

ligare kostnader årligen för handhavandet av företagens angelägenheter ävensom för, därest rättegången mot vattenverksägarna komme att fortsättas, dennas behöriga skötsel. Då under nuvarande förhållanden endast en förhållandevis obetydlig inkomst (kanske cirka 2,000 kronor årligen) torde kunna erhållas från den utbrutna, företaget tillhöriga jorden, skulle således endast för att hålla företaget flytande erfordras en årlig utdebitering å delägarna av över 30,000 kronor. Skulle man därjämte — vilket man ju måste sträva efter — årligen nedamortera skulden, finge ju den årliga utdebiteringen ytterligare ej oväsentligt höjas. Det torde emellertid knappast låta sig göra att genom sådan utdebitering av delägarna utfå erforderligt belopp. Såsom redan förut framhållits befunne sig många utav delägarna i en svag ekonomisk ställning. De kunde faktiskt icke anskaffa ytterligare medel. Att gå tvångsvis fram genom utmätningar eller dylikt skulle ej heller löna sig. De fastigheter, vilka vore bidragsskyldiga till företaget, vore nämligen praktiskt taget osäljbara, vilket ju också vore naturligt, då en köpare icke i någon mån kunde bedöma, vilka ekonomiska förpliktelser han skulle komma att ikläda sig i sammanhang med förvärvet av en sådan fastighet. Det vilade så att säga en död hand över hela trakten. Att under nu nämnda förhållanden ett ingripande från statens sida för att bringa ordning uti de föreliggande förhållandena och för bringande av hjälp åt delägarna i deras betryckta läge vore väl befogat syntes icke kunna vara föremål för tvekan. Man torde också med fog kunna göra gällande, att delägarna, även om styrelsen icke alltid handlat så välbetänt som önskvärt varit, dock om man såge saken i stort kommit i sin nuvarande svåra ställning på grund av förhållanden, över vilka de icke kunnat råda och för vilka de icke kunde göras ansvariga.

Utredningsmännen framhöllo vidare, hurusom det för dem stått klart, att, innan samtliga förhållanden mellan företaget och vattenverksägarna vid Flianån blivit slutligt ordnade, det knappast vore möjligt att bedöma företagens slutliga ställning eller slutligt avgöra i vad mån och på vad sätt bistånd borde eller kunde lämnas från statens sida. Av utredningsmännens redogörelse framginge, att flerfaldiga försök av dem gjorts att åstadkomma godvillig uppgörelse mellan företaget och vattenverksägarna, men att alla försök hade strandat på vissa vattenverksägars oblyga ersättningsanspråk och motstånd mot de av utredningsmännen framlagda förlikningsförslagen. Utredningsmännen beklagade att, enär avsevärd tid sålunda måste beräknas komma att åtgå, innan alla Hornborgasjöns sänkningsföretag berörande rättsförhållanden kunde bli avgjorda, något förslag angående slutgiltigt ordnande av företagens ekonomiska förhållanden icke kunde av utredningsmännen framläggas. De fortsatte härefter sålunda.

Då företagens ekonomiska ställning vore ytterligt bekymmersam, hade det syntes utredningsmännen, att man borde taga under överbägande, huruvida icke redan nu — även om mera interimistiskt — hjälp borde från statens sida beredas delägarna i företaget. Att skäl för statens trädande emellan överhuvudtaget föreläge syntes knappast kunna vara föremål för tvekan. Delägarna hade nämligen kommit i sin betryckta belägenhet till väsentlig del utan eget förvållande. Till ej oväsentlig del måste deras

ogynnsamma ställning anses vara beroende på felaktigt förfarande från en statens tjänsteman. Att märka vore vidare att företaget icke, såsom numera ju så gott som undantagslöst förekomme, erhållit något statsbidrag utan återbäringskyldighet till företagets utförande. Förr eller senare syntes sålunda ett ingripande från statens sida böra ske. Kraftiga skäl syntes då tala för, att detsamma borde ske snarast möjligt; och syntes man härvid icke böra låta den omständigheten, att man icke nu kunde överblicka samtliga ekonomiska förhållanden för företaget verka hindrande. Utan ett snart ingripande från statens sida torde högst menliga följder, berörande hela den ifrågavarande trakten, vara att befara. Det syntes nämligen knappast vara möjligt för styrelsen att längre hålla företagets affärer flytande. Följden härav skulle bliva en mångfald exekutiva försäljningar, vilka dock efter all sannolikhet torde komma att lämna ett mycket nedslående resultat, och därefter med all sannolikhet vidare en mängd konkurser.

Utredningsmännen gjorde i det följande gällande, att den hjälp, som enligt deras förmenande borde lämnas från statens sida, lämpligast borde taga formen av bidrag ur statens avdiktningsslag samt anförde vidare.

Vad anginge storleken av detta bidrag så syntes detsamma skäligen kunna bestämmas till 350,000 kronor. Genom erhållande av ett sådant belopp skulle företagets nuvarande skuldbörda kunna så väsentligt nedbringas, att man syntes kunna antaga, att delägarna själva bleve i stånd att förränta och jämväl så småningom avamortera företagets återstående skuld. Ett annat skäl, varför bidraget skäligen syntes kunna bestämmas till ovan angivet belopp, vore, att enligt gällande bestämmelser för erhållande av bidrag från statens avdiktningsslag ungefärligen ett belopp av denna storlek bort kunna utgå till delägarna i företaget. Emellertid borde det framhållas, att, efter det företagets mellanhavanden med vattenverksägarna blivit slutligen klarlagda, för delägarna åter kunde uppkomma ekonomiska svårigheter och att därför åter ett ingripande från statens sida kunde bli erforderligt. Det syntes emellertid icke uteslutet, att vid denna tid, då tidigare erhållna odlingslån kunde antagas vara åtminstone till största delen inbetalade, saken kunde ordnas på sådant sätt, att de delägare, som därom gjorde framställning, erhöle nya lån ur statens avdiktningsslånefond.

I infortrat utlåtande till Kungl. Maj:t över utredningsmännens skrivelse anförde *länsstyrelsen i Skaraborgs län* bland annat följande.

Delägarna i företaget hade för närvarande att ärligen erlægga ränta och amortering å de för företaget beviljade statslånen med 17,465 kronor 88 öre. Härutöver hade styrelsen för företaget låtit under åren 1928 och 1929 utdebitera 30,000 kronor varje år. Enligt vad styrelsen uppgivit hade det visat sig ytterligt svårt att indriva dessa medel och av den under år 1929 förfallande utdebiteringen utestod vid årsskiftet ej mindre än 8,000 kronor.

Länsstyrelsen hade med ledning av tillgängliga taxeringshandlingar sökt verkställa utredning angående delägarnas ekonomiska förhållanden och därvid funnit, att den ojämförligt största delen av delägarna vore så hårt gäldbundna, att de saknade varje möjlighet att erlægga dem ävillande andel i företagets skuldsomma. Till belysande av detta sakförhållande finge länsstyrelsen meddela, att i 129 undersökta fall endast 23, re-

presenterande en mycket obetydlig deltagningsskyldighet, visat sig vara utan gäld. Av de övriga vore 99 stycken småbruk eller bondebruk med ett sammanlagt taxeringsvärde av 966,900 kronor, belastade med en gäld av 589,300 kronor. Att märka vore, att i denna skuldsumma icke inginge den andel i de beviljade odlingslånen, som påvilade vederbörande fastigheter, och givetvis ej heller dessas andel i sjösänkingsföretagets skulder. Denna oerhörda skuldsättning vore till stor del beroende på att vederbörande jordägare måst upplåna medel till gäldande av tidigare verkställda utdebiteringar.

Därest styrelsen för företaget skulle se sig nödsakad att nu verkställa utdebitering för gäldande av företagets hela skuldsumma, kunde man med säkerhet befara att åtminstone 40 å 50 procent av delägarna icke kunde fullgöra sina skyldigheter. Dessas betalningsskyldighet komme då att helt eller delvis överflyttas på de kvarvarande delägarna, varigenom även en stor del av dessa bleve ruinerade. Detta skulle i sin tur beröra ett stort antal personer, vilka hade affärer med eller stode i borgensansvar för de av företaget ruinerade, och sviterna härav skulle i nuvarande penningknappa tider bliva mycket svåra.

Efter framhållande av att ett omedelbart ingripande av statsmakterna vore nödvändigt, för så vitt ett ekonomiskt sammanbrott med alla dess ödesdigra konsekvenser för en stor del av provinsens befolkning skulle kunna undvikas, anförde länsstyrelsen vidare.

De sakkunniga hade föreslagit, att statens mellankomst borde ske i form av ett statsbidrag utan återbetalningsskyldighet å 350,000 kronor. Anledningen till att just detta belopp föreslagits hade icke närmare angivits. Av den framlagda balansräkningen framginge, att föreningens skulder utöver tillgångar den 31 december 1929 utgjorde 387,142 kronor 21 öre. Då vore att märka, att bland tillgångarna vinstjorden upptagits till ett så högt värde som 111,562 kronor 23 öre, ett belopp som densamma enligt länsstyrelsens förmenande svårigen kunde betinga under rådande ogynnsamma konjunkturen för jordbruket. Vidare hade man att räkna med de räntor å föreningens bankkulder, som löpt intill dess eventuellt statsbidrag kunde utanordnas. Härtill komme det skadestånd, som föreningen kunde bliva ålagd utgiva till vattenverksägarna vid Fliaån.

Länsstyrelsen hade låtit från föreningen infordra utredning, huruvida möjlighet förefunnes att företaget kunde avvecklas under förutsättning, att föreningen erhöle det av de sakkunniga ifrågasatta statsbidraget å 350,000 kronor. Uti denna utredning räknades med en ingående skuld den 1 juli 1930 å 170,000 kronor, vilken tänktes avvecklad genom utdebitering under tre år av 25,000 kronor årligen och försäljning av vinstjorden senast år 1934. Föreningen hade härigenom visat sin goda vilja att själv efter bästa förmåga medverka till företagets avveckling, men det syntes länsstyrelsen tvivelaktigt, huruvida den framlagda planen vore genomförbar. Såsom ovan nämnts hade man att räkna med nya kostnader för företagets slutförande och eventuellt skadestånd till vattenverksägarna vid Fliaån. Styrelsen hade själv konstaterat svårigheterna att med den nu förefintliga stora skuldsättningen hos delägarna verkställa ytterligare utdebiteringar och föreningen måste fortfarande dragas med avsevärda banklån, vilka åsamkade densamma betydande ränteutgifter. Det vore under sådana förhållanden att befara, att föreningen snart återigen komme i den ställningen, att ett förnyat ingripande från statens sida bleve

oundvikligt. Enligt länsstyrelsens förmenande borde ett understöd nu så avvägas, att föreningens skulder utöver bokförda tillgångar bleve slutligen reglerade och att nya utdebiteringar kunde undvikas, intill dess de hittills beviljade odlingslånen blivit slutamorterade, vilket ägde rum i huvudsak under år 1937.

Därest utdebiteringar med avsevärda belopp utöver annuiteterna för odlingslånen årligen måste tillgripas för avbetalning och förräntning av föreningens nuvarande skulder, bleve delägarna urständsatta att tillgodogöra sig den båtnad, som med företaget avsetts, vid vilket förhållande alla hittills havda kostnader bleve utan någon som helst nytta.

Såsom ovan anförts utgjorde föreningens skuld utöver tillgångar den 31 december 1929 387,142 kronor 21 öre. Härtill komme upplupna räntor, intill dess eventuellt statsbidrag kunde utanordnas, förslagsvis beräknade till 15,000 kronor. Vid sådant förhållande syntes statsbidraget icke böra sättas lägre än 400,000 kronor, därest föreningen skulle beredas varaktig hjälp.

Lantbruksstyrelsen, som jämväl hördes över utredningsmännens förslag, tillstyrkte, att staten ekonomiskt bisprunge intressenterna i företaget, samt föreslog, utan närmare motivering, att bidraget måtte bestämmas till 350,000 kronor, vilket belopp enligt styrelsen borde anvisas som extra anslag att utgå utan återbetalningsskyldighet.

Statskontoret anförde i utlåtande över utredningsmännens skrivelse bland annat följande.

Behovet av statens särskilda hjälp vore genom den verkställda utredningen till fulla ådagalagt. Ehuru det onekligen syntes i viss mån betänkligt att tillgripa en sådan åtgärd, innan sänkningsföreningens mellanhavanden med vattenverksägarna vid Flian blivit slutligt avgjorda, torde uppskov med hjälpen icke kunna förordas, enär, såsom utredningsmännen visat, hela företaget äventyrades, om med hjälpen skulle anstå under den sannolikt ganska långa tid, som komme att förflyta, innan berörda mellanhavanden kunde bliva genom slutlig dom reglerade. Statskontoret funne sig därför böra förorda, att ett ingripande från statens sida ägde rum utan avvaktan på ett slutgiltigt reglerande av vattenverksägarnas anspråk, och ville för sin del i huvudsak ansluta sig till utredningsmännens förslag rörande formen för statens hjälp till företaget. Enligt vad statskontoret ville föreslå skulle sålunda med tillämpning av de den 27 juni 1927 fastställda ändrade bestämmelserna för statsbidrag från statens avdikningsanslag efter utverkande av riksdagens medgivande anvisas till företaget ett sådant bidrag utan återbetalningsskyldighet. Utredningsmännen hade beräknat, att ett dylikt bidrag skulle i detta fall belöpa sig till omkring 350,000 kronor.

Vore nämnda beräkning riktig, skulle visserligen vid bifall till berörda förslag ett högst avsevärt belopp komma ifrågavarande företag till godo utan återbetalningsskyldighet och detta skulle otvivelaktigt innebära en synnerligen verksam hjälp, men företagets ekonomiska ställning vore så vansklig, att det kunde ifrågasättas, huruvida detsamma kunde räddas från sammanbrott utan att helt befrias från skulderna till aktiebolaget jordbrukarbanken och aktiebolaget svenska handelsbanken. Då dessa skulder, oberäknat upplupen ränta från 1930 års ingång, belöpte sig till 400,000 kronor, skulle alltså utöver förenämnda statsbidrag erfordras ett

belopp av 50,000 kronor för att nämnda skulder skulle kunna helt betalas. Då emellertid företaget möjligen kunde tänkas bliva i stånd att längre fram återbetala en eventuell försträckning å detta belopp, syntes denna ytterligare hjälp, om densamma befunnes vara erforderlig, böra lämnas i form av räntefritt lån, och ville statskontoret ifrågasätta, huruvida icke undsättningsfonden, som därtill lämnade tillgång, skulle, med hänsyn till föreliggande särskilda omständigheter, kunna för ändamålet anlitas.

Såsom tidigare erinrats avlät *Kungl. Maj:ts proposition till 1930 års riksdag (nr 191)* med hemställan om medgivande, att till sänkingsföretaget finge anvisas statsbidrag från statens avdikningsanslag med 350,000 kronor.

I utlåtande (nr 52/1930) över propositionen beklagade *jordbruksutskottet* till en början, att något förslag till slutligt ordnande av ifrågavarande företags ekonomiska förhållanden icke kunnat framläggas. Emellertid hemställde utskottet om bifall till propositionen. Inför den enligt utredningen i ärendet förhandenvarande risken av ett sjösänkingsföretagets ekonomiska sammanbrott med därav följande ödesdigra verkningar för en hel jordbruksbygd ansåg utskottet, att ett statsingripande icke längre kunde undanskjutas. Med avseende å det föreslagna beloppet, 350,000 kronor, hade utskottet intet att erinra. Utskottet uttalade slutligen, att vissa skäl syntes föreligga för den förhoppningen, att, bland annat genom ifrågavarande bidrag, företagets framtida ställning skulle bliva sådan, att företaget ej skulle tarva ytterligare hjälp från det allmänna, i varje fall icke i form av bidrag utan återbetalningsskyldighet.

Jordbruksutskottets utlåtande blev godtaget i alla delar av riksdagen (skrivelse nr 230/1930).

I nu förevarande skrivelse den 11 maj 1930 anför *Hornborgasjöns sänkingsförening*, efter att hava åberopat ovannämnda utlåtande av länsstyrelsen och statskontoret, följande.

De båda anförda myndigheterna hade framhållit, att det vore av stor vikt för föreningen att bliva fri från de till cirka 400,000 kronor uppgående skulderna, som den hade till aktiebolaget jordbrukarbanken och aktiebolaget svenska handelsbanken, så att verklig och varaktig hjälp därigenom bereddes densamma.

Föreningens hela skuldsumma uppginge till cirka 510,000 kronor, varav cirka 100,000 kronor vore placerade i Skaraborgs läns sparbank mot en ränta av 5 procent, då de nämnda affärsbankerna för närvarande betingade sig 6 procent och tidigare räknat högre ränta. Mot dessa skulder svarade en tillgång i utbruten jord till ett beräknat värde av cirka 110,000 kronor, vilken jord vore svår att nu realisera och åtminstone ej på några år torde kunna försäljas. Då denna jord, som för närvarande vore utarrenderad, ej lämnade större årlig inkomst än cirka 3,000 kronor, och föreningen hade att gälda räntor, betala omkostnader, ingenjör- och advokatarvoden i och för rättegångar, överstege utgifterna för framtiden årligen med cirka 10,000 kronor de beräknade inkomsterna.

För ett rationellt utnyttjande av de genom regleringen vunna förde-

larna vore det en tvingande nödvändighet att vidtaga vissa rensnings- och förbättringsarbeten för cirka 25,000 kronor, vilka arbeten planerades att utföras år 1931.

Så väl de årliga utgifterna som kostnaden för dessa förbättringsarbeten måste utdebiteras å föreningens medlemmar, som till och med år 1937 hade att gälda annuiteterna å statslånet med cirka 17,500 kronor årligen. Då dessa medlemmar, som på grund av tidigare större utdebiteringar fått starkt skuldsätta sig, under nu rådande jordbrukskonjunkturen och innan den av företaget vunna nyttan kunde utnyttjas hade synnerligen svårt att bära vidare större uttaxeringar, skulle en undsättning med ett räntefritt lån bereda dem en avsevärd och nödvändig lättnad. Detta lån borde utan svårighet kunna återbetalas, så snart annuiteterna å odlingslånet bortfölla, och föreningen förbunde sig att för ett sådant lån ställa av statskontoret godkänd borgen.

Över ansökningen hava utlåtanden avgivits av lantbruksstyrelsen och statskontoret.

Lantbruksstyrelsen har förklarat, att, därest undsättningsfonden funnes kunna disponeras för ifrågavarande ändamål, styrelsen för sin del icke hade något att erinra mot bifall till framställningen.

Statskontoret har, under åberopande av sitt föregående utlåtande, tillstyrkt bifall till framställningen, därvid statskontoret framhållit, att, då undsättningsfonden icke torde kunna för ifrågavarande ändamål disponeras av Kungl. Maj:t, ärendet torde böra underställas riksdagens prövning.

*Departements-
chefen.* Genom det förra året beviljade statsbidraget har torrlägningsföretaget satts i tillfälle att avveckla en högst väsentlig del av sin löpande gäld till banker och enskilda långivare. Ytterligare en avsevärd skuld utestår dock ogulden. Den utdebitering, som till följd härav ännu under de närmaste åren måste verkställas å företagets medlemmar för uppbringande av erforderliga medel till räntor och amorteringar, torde för ett mycket stort antal av dem bliva synnerligen kännbar. Enligt vad som framgår av föreningens förevarande skrivelse ävensom av den redogörelse, vilken av de tillkallade utredningsmännen samt länsstyrelsen lämnats rörande företagets ekonomiska ställning, hava många delägare i företaget måst till gäldande av tidigare utdebiteringar upptaga icke obetydliga lån. I den mån dessa lån icke blivit infriade, torde, särskilt under rådande läge för jordbruksnäringen, de årliga nya utdebiteringarna komma att verka ytterligare tryckande.

Föreningens anhållan om ett räntefritt lån av statsmedel å 50,000 kronor att återbetalas, sedan medlemmarna genom slutbetalning år 1937 av det större odlingslånet befriats från nu utgående annuiteter för detta lån, synes mig förtjänt av beaktande. Vid bifall till denna anhållan skulle företaget bringas en, oaktat föregående årets statshjälp, välbehövlig ekonomisk lättnad. Jag erinrar om, att såväl länsstyrelsen som statskontoret i sina utlåtanden över utredningsmännens skrivelse framhållit, att

företaget för att erhålla varaktig hjälp borde, på skäl som närmare utvecklades, beredas statsunderstöd med, utöver det av utredningsmännen föreslagna och sedermera i propositionen upptagna och av riksdagen godkända beloppet 350,000 kronor, ytterligare det belopp, varom föreningen nu hemställer, eller 50,000 kronor. Medan det större beloppet skulle lämnas såsom bidrag utan återbetalningsskyldighet, ansåg statskontoret, att det mindre beloppet å 50,000 kronor borde utgå i form av räntefritt lån.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört tillstyrker jag bifall till föreningens anhållan. Medel till ifrågavarande lån synas mig lämpligen kunna utanordnas från undsättningsfonden. För fondens anlitande för detta ändamål torde emellertid riksdagens medverkan vara erforderlig. Rörande de närmare villkoren för lånet torde Kungl. Maj:t sedermera, då riksdagens beslut föreligger, äga förordna.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att till Hornborgasjöns sänkningsföretag anvisa ett räntefritt lån från undsättningsfonden till belopp av 50,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Rune Thygesen.